

3. Розвиток у студентів найважливіших способів емоційного, інтелектуального та креативного освоєння естетичних цінностей.

У вищій педагогічній школі зазначені завдання організації культуротворчої діяльності, спрямованої на естетичне виховання студентів, можуть бути успішно вирішені, якщо викладачі будуть зорієнтовані на такі напрями естетико-виховного впливу:

1. Організація емоційно-чуттєвого спілкування студентів зі світом прекрасного.
2. Залучення студентів до активного пізнання естетичних явищ і закономірностей дійсності і мистецтва.
3. Вирішення студентами задач, пов'язаних із збереженням і примноженням естетичного потенціалу як суспільства в цілому, так і окремої людини.

Готовність викладачів вищих педагогічних навчальних закладів до формування у студентів системи естетичних цінностей передбачає ще один важливий аспект - наявність у них досвіду виконання цієї роботи. Яким він повинен бути? Відповідь на це питання стає можливою лише на основі урахування особливостей цього процесу, адже відомо, що естетико-виховний вплив на студентів викладачі можуть здійснювати у межах освітньо-виховної взаємодії. Враховуючи вище викладене, досвід викладачів повинен включати:

1. Досвід естетико-виховного впливу на студентів у процесі спілкування з ними та обговорення питань культурного, художнього життя суспільства, розвитку мистецтва, естетизації побуту, поведінки, одягу тощо.
2. Досвід естетико-виховного впливу на студентів у процесі культуротворчої діяльності, через пізнання закономірностей краси у галузі окремих наук.
3. Досвід естетико-виховного впливу на студентів у процесі пропаганди культурних цінностей, участі у діяльності художніх колективів, мистецьких акцій, фестивалів, конкурсів.

Висновок. Зазначені вище положення свідчать про те, що викладачі вищих навчальних закладів можуть відігравати суттєву роль у спрямуванні культуротворчої діяльності на естетичне виховання студентів вищих педагогічних закладів. Для цього потрібно їм бути підготовленими:

- розуміти сутність і мету, задачі і напрями спрямування культуротворчої діяльності на естетичне виховання студентів;
- спиратися у своїй педагогічній діяльності на необхідний досвід естетико-виховного впливу.

Виходячи з цього, у подальшому постає необхідність у розробці програм підготовки викладачів до організації естетичного виховання студентів вищих навчальних закладів у процесі культуротворчої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття). – К.: Райдуга, 1994. – С. 17.
2. Національна державна комплексна програма естетичного виховання: Укладачі І.Зязюн, О.Семашко // Рідна школа. – 1995. – № 12. – С. 36-37.

УДК 37.03:17.035.1

А.С. Кузьменкова

ПРОБЛЕМА АЛЬТРУЇСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА УКРАЇНІ

У статті проаналізовано стан альтруїстичного виховання на Україні і накреслені основні напрями виховання альтруїстичної свідомості у підростаючого покоління.

The article analyses the condition of altruistic education in Ukraine and the basic directions of altruistic consciousness upbringing of young generations are pointed out

Актуальність дослідження. Одним із серйозних наслідків інституціональних змін в Україні, які пов'язані зі змінами політичної та економічної систем і розвитком ринкових відносин, є зміна соціальних мотивацій громадян, їх цінностей та пріоритетів [8: 64].

Знищення десятків мільйонів людей на війнах та під час репресій, насильство, руйнування сімей, безробіття, безпритульність, поширення проституції, наркоманії та алкоголізму – усе це переконало багатьох, що агресивність та егоїзм – природні властивості людства в цілому. Саме сукупність соціальних змін у суспільстві можна вважати однією з причин зростання егоїстичної спрямованості особистості та моральної і духовної убогості населення країни.

Метою статті є здійснення аналізу стану альтруїстичного виховання на Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливої гостроти набуває сьогодні вивчення змін, які відбуваються у свідомості дітей та молоді. Неминуча в умовах зламу старих підвалин переоцінка поглядів найвиразніше виявляється у свідомості саме цієї соціальної групи. Перед молоддю постають важливі завдання: визначення життєвої позиції, пріоритетів поведінки.

Причинами асоціальних вчинків, злочинності переважно є неправильне виховання, а саме недостатність морального і гуманістичного виховання, відсутність певних орієнтирів і мотивації альтруїстичного та гуманного виховання. Тривалий час вважалось, що деякі форми антисоціальної поведінки людства щезнуть разом із соціальною неграмотністю, неосвіченістю [6: 196]. Однак цього не відбулося, хоча економічні, культурні та освітні можливості значно збільшилися. Це пояснюється тим, що в певному соціальному середовищі, де агресивність і безсоромність є одним із важливих атрибутів соціального підйому, де організована злочинність дає більше прибутку, ніж чесна праця, де щоденно демонструються расова нерівність, а соціальна несправедливість є природною і сама собою зрозумілою, там моральність, духовність, порядність і альтруїзм стоять на останньому місці. В такому середовищі і виховуються наші діти. Стає зрозумілим прагнення підростаючого покоління до самоутвердження найлегшими шляхами, без напруги та опору, без надмірної затрати енергії, мислення тощо. Для сучасної людини характерною є раціональна поведінка, яка регулюється не внутрішніми цінностями, а зовнішньою метою [4: 18]. Діяти лише заради задоволення своїх потреб, заради збагачення є актуальним для багатьох людей, і іноді – єдиним засобом вижити в цьому жорстокому і несправедливому світі. Зупиняє людей діяти аморально або неправомірно лише страх караючого закону (та й то не завжди) та осуд оточуючих (ще рідше).

Ми живемо в такому світі, де дуже часто важко розрізнити істинне від хибного, розумне від дурниць, добро від зла, – в просторі, що вимагає нових принципів осмислення [4:18].

Отже, сукупність сучасних умов не могла не розширити межі дозволеного і спровокувати зростання егоїстичної особистості [8: 68]. Людина егоїстична від природи. Бажання жити заради себе дано людині від народження. І тому альтруїстична поведінка для людей може бути не зрозумілою. Перед кожною своєю дією людина (часто несвідомо) робить розрахунок, яку користь чи насолоду вона отримає від своїх дій, у той час як альтруїстичну поведінку можна визначити як таку, що здійснюється заради блага людей **без розрахунку** на винагороду [11: 65]. Навіть відношення матері до своєї дитини не може бути зразком альтруїстичної поведінки, оскільки це є природним інстинктом, який закладений природою в усі живі істоти і без якого не можливе продовження існування. Бажання жити заради своєї вигоди на сьогодні має тенденцію збільшуватись і починає пригнічувати навіть один з найбільш сильних інстинктів людства – продовження і збереження життя.

Саме ці обставини зумовили необхідність всебічного вивчення питань альтруїзму і альтруїстичної спрямованості.

Людина є частиною соціуму, а отже підкоряється законам і впливу суспільства. Громадська думка диктує людині що і як робити, змушує підкорятися нормам, стандартам, стилям та моделям поведінки. Кожна людина, користуючись різноманітними мотивами та

цілями, живе як правило за усталеними законами суспільства, і, як правило, робить багато чого, щоб завоювати своє місце на Землі, та повагу оточуючих. Отже, в процесі виховання усі сили необхідно спрямувати на зміну системи цінностей суспільства, де б головними критеріями відношень між людьми була любов, доброзичливість, співчуття, співстраждання, взаємоповага тощо.

Екологічна нестабільність, воєнні конфлікти змушують нас жити в постійному хвилюванні за майбутнє, а політичні, міжрелігійні та економічні розбіжності сприяють розпалюванню ненависті між людьми. Залишаючись егоїстом, людина губить світ, в якому живе, і саму себе. “Не будь себелюбцем, – закликає Е.Фромм [7: 21]. Любов до себе не виключає любові до інших людей”. Живим є той, хто отримує і віддає. Будь-який живий організм складається з сукупності клітин, які працюють як єдине ціле, доповнюючи і допомагаючи одна одній. Природа створила людину унікальною, в ній усі елементи взаємопов’язані і працюють гармонійно і злагоджено. Якщо один орган або клітина почнуть функціонувати самостійно, окремо, егоїстично відносно інших, то такий організм швидко загине. Тільки за умови взаємодії можливе існування і розвиток. Таким чином, усі клітини, органи, системи в організмі живої істоти функціонують за принципом альтруїзму, а отже природа навколо нас і всередині нас є альтруїстичною, а людська поведінка, мислення, погляди та бажання – егоїстичними.

Людина у суспільстві існує не окремо від нього, а в єдності, тому необхідно турбуватися за суспільство, намагатись об’єднати його в єдиний організм, хвилюватись, допомагати і підтримувати один одного, щоб запобігти знищенню людства на Землі, яку ми вже і так руйнуємо. Сила народу в його єдності, а досконалість світу – в єдності його елементів.

Однак не можна категорично стверджувати, що такий стан сучасності, в якому живе людина, є катастрофічним і безнадійним, культурно занедбаним і духовно загубленим [4: 19].

Сьогодні в Україні існує понад 45 благодійних організацій, які створені і продовжують створюватися для людей і заради людей (ой, як хочеться в це вірити). Ті, хто організують такі благодійні організації замислюються над майбутнім світу і суспільства, і намагаються певними силами змінити складну ситуацію із лікарнями, нестачею медичних препаратів та апаратурою, дитячою безпритульністю, наркоманією тощо. Наприклад, такий міжнародний благодійний фонд “Україна 3000”, який прагне створити “Дитячу лікарню майбутнього”, вже зібрав 263 014 923 гривень, а кількість людей, які підтримують цю ідею і роблять свій внесок, зростає з кожним днем і вже досягла близько 5000 підприємств, організацій та приватних осіб [10]. Але це не є показником альтруїстичної вихованості суспільства, оскільки благодійники все ж таки деяку користь мають – задовольняють свою гідність і отримують повагу оточуючих, це є лише спроба людей діяти безкорисливо.

Людина, яка говорить про необхідність діяти безкорисливо і альтруїстично, часто сприймається, як не зовсім нормальна. Або навпаки, є багато таких, хто активно прикривається альтруїстичними діями для реалізації своїх власних амбіцій, користуючись правилом: “Я допоміг тобі сьогодні, а ти повинен допомогти мені завтра”. В багатьох організаціях, фірмах, підприємствах брехня заради наживи або кар’єри є нормальною справою і досить прийнятною формою боротьби за існування, а насильство і терор використовуються як засоби регулювання відносин між людьми [2]. Така перевернута форма мислення людей лякає, а егоїстична поведінка змушує серйозно замислитись над переглядом багатьох напрямів, цілей та принципів виховання особистості.

На сьогодні освіта і виховання як соціальні явища є недосконалими, оскільки не приділяють достатньої уваги змінам світобачення особистості, вихованню її духовного світу, а саме: вихованню таких ціннісних орієнтацій, за яких одним з головних мотивів і критеріїв поведінки є ідея безкорисливого служіння іншим людям, готовність поступитися своїм інтересом заради блага інших. Така складова людської поведінки, як альтруїзм, до теперішнього часу практично не вивчалась, а про виховання альтруїстичної спрямованості

особистості взагалі мова не йшла. Якщо не приділяти достатньої уваги вихованню таких моральних якостей особистості, як добро, людяність, щедрість, безкорисливість, взаємодопомога, не можна сподіватися на покращення сучасного становища в нашій країні. Незважаючи на те, що сьогодні велике значення приділяється підйому та відродженню культури, формуванню морально-духовних цінностей, проблема виховання альтруїстичної спрямованості особистості залишається поза сферою дослідження. Діти озлоблені, егоїстичні, безвідповідальні, а в учнівському колективі спостерігається низький рівень культури спілкування, неповага до іншої думки, небажання допомагати один одному, низький рівень патріотизму, відсутність емпатії, агресивність. Навіть державні національні програми та концепції гуманістичного, морального та громадянського виховання дітей та молоді лише в декількох місцях нагадують про альтруїзм, проте питання “коли?”, “навіщо?” і “яким чином?” виховувати альтруїстичну спрямованість особистості залишаються без відповіді.

Проблема виховання альтруїстичної спрямованості особистості залишається практично поза сферою психолого-педагогічних наук. Окремі спроби вирішити ці питання були у К. Муздибаєва, С.К. Нартової-Бочавер, Е.Е. Насиновської, проте вони не охоплюють проблеми в цілому. Тим часом глибоке її вивчення має важливе як теоретичне, так і практичне значення.

Проблема альтруїстичної поведінки та мотивів альтруїстичних дій хвилювала й привертала увагу багатьох дослідників, таких як Х. Хекхаузен, І.Д.Бех, Ш. Шварц, Е. Криловський.

Великий внесок в обґрунтуванні психологічного аспекту альтруїзму зробили Я. Аронфрід, Я. Рейковський, А.В. Запорожець, Я.З. Неверович, Л.І. Божович, Б.І. Додонов, Е.В. Субботський.

Деякі аспекти альтруїзму вивчали такі відомі вчені, як: К.Д.Ушинський, В.О.Сухомлинський, В.Е.Чудновський, С.Г.Якобсон, Е.Фромм, В.Я.Семке, С.Г.Пілецький та інші.

Біологічні погляди на проблему альтруїзму знайшли відображення у працях Г. Спенсера, І.П. Павлова, В. Ефроїмсона, Ф.Г. Добржанського тощо.

На сучасному етапі розвитку освіти і виховання в школах переважно залишилися застарілі форми і методи навчання, засоби передачі інформації, стандартизація виховного процесу, авторитаризм, декларативний характер викладання. Недостатньо уваги приділяється формуванню ціннісного ставлення до навколишнього світу та суспільства, перебудові суспільної свідомості. В практиці виховної роботи вчителі зосереджують свою увагу на аналізі, критиці та корекції негативних вчинків учнів, не помічаючи і недооцінюючи позитивної поведінки [2].

Аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить про те, що проблема альтруїзму дуже рідко розглядається як невід’ємна частина гармонійного розвитку особистості, її ціннісних орієнтацій: морального обов’язку, любові до ближнього, співпереживання, гордості за успіхи інших.

Альтруїзм – система вічних ціннісних орієнтацій людської суті, за якої центральні мотиви і критерії моральної оцінки – це інтереси іншої людини або соціальної спільноти, це порядність, чесність, почуття поваги, дружби, сумління та обов’язку тощо [6: 16].

Неабияка роль у вихованні альтруїстичної поведінки належить вчителю: наскільки вчитель або вихователь є доброзичливою, емпатійною та альтруїстичною особистістю. Сьогодні, на жаль, далеко не кожний учитель розуміє необхідність виховання гуманної, альтруїстичної спрямованості у дітей. Вчитель частіше не розглядає особистість учня як окрему частину суспільства і світу в цілому, не формує в учнів навички розрізняти критерії добра і зла, а також не пояснює мотивів альтруїстичної поведінки. Звичайний педагогічний процес робить начерки, поверхневі кроки виховання розсудливої, безкорисливої поведінки, формування відповідальності та людяності, не пояснюючи цінність та значення таких понять, як: щедрість, доброта, дбайливість, співчуття, чуткість, шляхетність [3], не

акцентуючи уваги до проявів дитячої грубості, неповажності до оточуючих людей, байдужості, жорстокості, невдячності. “Жорстока людина ніколи не зможе бути посправжньому щасливою” [1]. Учителю необхідно навчити дітей мислити і діяти за нормами соціальної відповідальності і релігійної моралі, а саме: надавати допомогу тим, хто її потребує, бути небайдужим до чужого нещастя і радості, цікавитися долею ближнього і вміти співпереживати.

Висновки дослідження. Отже, можна зробити висновки, що виховання повинно бути направлене на:

- формування у дітей певної життєвої, твердої і критичної позиції щодо неетичних та антигуманних якостей та дій людей, проявів жорстокості, жадоби, брехні, агресивності, підступності, зрадництва, потягів до влади.
- виховання дбайливого ставлення до людей, бажання піклуватися про благо іншого і дарувати щастя;
- виховання в учнів волі, альтруїстичних мотивів поведінки;
- прищеплення бажання змінювати все навколо себе на краще, отримувати насолоду від цього;
- запобігання негативному впливу на свідомість дітей інформації, яка містить елементи жорстокості, бездуховності, насильства, порнографії, пропагує тютюнопаління, наркоманію, пияцтво, антисоціальну поведінку [5];
- навчання дітей в будь-якій ситуації робити вибір в бік добра і любові, жити за заповіддю: “Люби ближнього як самого себе”. Адже від цього вибору залежить доля як окремої людини, так і оточуючих її людей, а також напрямок розвитку суспільства [9: 202].

Отже, процес перебудови деяких ланок, цілей, засобів і методів освітньо-виховного процесу в альтруїстичному напрямку є актуальним і необхідним. Він потребує детального вивчення, а сам процес виховання повинен бути спрямований на усвідомлення в учнів принципів, цінностей і пріоритетів життя суспільства, а також формування в учнів альтруїстичної свідомості, альтруїстичної поведінки, альтруїстичного мислення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Духовна енергія вчинку. Науково-методичний посібник. – Рівне: РДУ, 2004. – 42 с.
2. Бех І.Д., Ганнусенко Н.І., Чорна К.І. Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів загальноосвітньої школи // Українське релігієзнавство. – 2005. – №4 (36).
3. Дьячкова Т.В. “Не позволяй душе лениться...” Воспитание детей в семье. Научно-популярное издание. – Херсон: Персей. – 2000. – 108 с.
4. Кремень В.Г. Людиноцентризм в освіті: сучасний напрям розвитку духовності націй // Педагогіка і психологія. – 2006. – №2. – С.17 – 30.
5. Національна програма патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства, 1999. – № 1697.
6. Психологічний тлумачний словник. – Харків: Прапор, 2004. – С.16 – 17.
7. Фромм Эрих. Человек для себя. Пер. с англ. и послесл. Л. А.Чернышевой. – Минск: “Коллегиум”, 1992. – 253 с.
8. Хоржевська І. Порівняльна характеристика проявів спрямованості особистості // Соціальна психологія. – 2005. – №4 (12). – С.64 – 68.
9. Эфроимсон В.П. Родословная альтруизма // Новый мир. – 1961. – № 10. – С.193. – 214 с.
10. <http://www.ukraine3000.org.ua/>.